

Іванна Гоцак

слухач магістерської програми

Тернопільський національний економічний університет

Ірина Белова

к.е.н., доцент

Тернопільський національний економічний університет

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Сутність надзвичайних ситуацій розкривається в нормативно-правових актах різного галузевого спрямування. Зокрема:

- в Законі України «Про космічну діяльність» [1] надається визначення поняттю надзвичайна подія під якою розуміють: «пов'язана з космічною діяльністю, подія, що призвела до загибелі людей або заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, а також до знищення майна громадян, підприємств, установ та організацій чи заподіяння значної шкоди довкіллю»;

- Кодекс цивільного захисту України [3] передбачає визначення сутності двох понять: «надзвичайна ситуація - обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності» та «небезпечна подія-подія, у тому числі катастрофа, аварія, пожежа, стихійне лихо, епідемія, епізоотія, епіфітотія, яка за своїми наслідками становить загрозу життю або здоров'ю населення чи призводить до завдання матеріальних збитків».

Міжнародний рівень управління надзвичайними ситуаціями пов'язаний з функціонуванням міжнародних організацій, метою функціонування яких є забезпечення відповідного рівня безпеки світу, регіонів та країн. Клименко Н.Г. з даного приводу зазначає: «Крім того, слід відзначити, що зі зростанням кількості надзвичайних ситуацій та розмірів збитків, яких вони завдають окремим країнам та світовому співтовариству, спостерігається зростання ролі міжнародних організацій (зокрема Міжнародної організації цивільної оборони, ООН, НАТО) у координації діяльності щодо захисту населення й територій від НС та подолання їх негативних наслідків. Це виявляється у проведенні спільних заходів щодо подолання наслідків надзвичайних ситуацій, тренувань з відпрацювання спільних дій в умовах надзвичайних ситуацій різного характеру (враховуючи акти тероризму). Питанням забезпечення сталого розвитку та боротьби зі стихійними лихами присвячуються всесвітні конференції та зустрічі на вищому рівні під егідою ООН. У структурі міжнародних організацій (ООН, НАТО) створені спеціальні підрозділи, діяльність яких спрямована на координацію дій світової спільноти у боротьбі з надзвичайними ситуаціями різного характеру та надання різнобічної гуманітарної допомоги потерпілим країнам. Розширення співпраці України з міжнародними організаціями у цій сфері сприятиме вивченню передового досвіду країн світу, його використанню в Україні та удосконаленню на його основі підготовки управлінців загальнодержавного, регіонального та місцевого рівнів з управління ризиками техногенного, природного і соціального характеру та з антикризового управління, а також розвитку систем державного та приватного страхування ризиків і модернізації матеріально - технічної бази оперативно-рятувальних підрозділів на основі новітніх технологій» [2, с. 10]. Таким чином, міжнародний рівень управління надзвичайними ситуаціями визначає основні параметри державного регулювання та управління ними на рівні окремої країни.

Проблеми державного управління наслідками надзвичайних ситуацій є особливо актуальними для України. Погоджуємося з думкою вітчизняного дослідника, який зазначає, що «Наявність в Україні потужних промислових комплексів, більшість з яких потенційно небезпечні, розвинута мережа нафто-і газотранспортних комунікацій, велика кількість енергетичних об'єктів, використання у виробництві в значних кількостях потенційно небезпечних речовин – усе це збільшує вірогідність виникнення техногенних надзвичайних ситуацій, які містять у собі загрозу для населення, економіки і природного середовища. Крім того, надмірні техногенні навантаження також нерідко призводять до виникнення надзвичайних ситуацій природного характеру з тяжкими соціально-економічними та екологічними наслідками. В умовах трансформації економіки існують додаткові дестабілізуючі фактори, які можуть підвищити аварійність потенційно небезпечних підприємств та знизити ефективність робіт щодо попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій. Ці фактори пов'язані, перш за все, з приватизацією, зупинками виробництв, послабленням механізмів державного регулювання питань безпеки у виробничій сфері, професійно-психологічними факторами, загальним зниженням відповідальності, низьким рівнем життя більшості населення» [4].

Щодо державного управління надзвичайними ситуаціями то роль держави визначається двома напрямками по-перше як суб'єкта управління надзвичайними ситуаціями та по-друге як суб'єкта регулювання системи управління надзвичайними ситуаціями різних рівнів економічних систем та різних видів надзвичайних подій. Клименко Н.Г. зазначає, що «надзвичайні ситуації суттєво ускладнюють діяльність органів державного управління. Насамперед виникає необхідність комплексного врахування значно більшої кількості чинників, які впливають на прийняття державно-управлінських рішень, а потреба в своєчасності й адекватності їх подальшому розвитку НС зростає. Зменшення часу на розроблення, прийняття та реалізацію управлінських рішень, зростання невизначеності та ризику, необхідність залучення з резервів додаткових ресурсів, наявність різних режимів функціонування системи державного управління в умовах НС свідчать про те, що державне управління у цій сфері має певні особливості. Їх урахування в діяльності органів державного управління в умовах НС дасть можливість зменшити вірогідність прийняття неадекватних управлінських рішень, сприятиме економії ресурсів та часу на ліквідацію наслідків НС, зменшенню збитків» [2, с. 1].

Важливою проблемою вдосконалення системи оперативного управління є розробка методів прийняття оптимальних рішень і планів операцій для НС в цілому, а також для окремих стратегічних ситуаційних зон (ССЗ) та їх сукупностей. Управлінські рішення, що приймаються за умов НС, є основою оперативного управління. Відповідно до них здійснюється вся подальша діяльність органів управління з ліквідації НС.

Прийняття оперативних рішень у даному напрямку є творчим та відповідальним завданням. Його сутністю є визначення відповідно до поставленої мети, базових планів і обстановки, що склалася, загального сенсу операції з ліквідації НС, конкретних заходів з її реалізації в кожній ССЗ, порядку взаємодії сил і засобів для їх виконання і необхідного забезпечення.

Оперативні рішення приймає керівник робіт і саме він несе за них персональну відповідальність. У підготовці даних для прийняття оперативних рішень беруть участь майже всі співробітники органів управління відповідно до функціональних обов'язків (члени штабу та керівники ССЗ). У ході реалізації оперативних рішень вони можуть замінювати один одного.

Завдання оперативного управління за умов НС (мається на увазі оперативність та адекватність їх вирішення) характеризуються випадковими моментами часу надходження замовлень на їх вирішення. У середньому обсяг обчислювальної роботи для рішення завдань оперативного управління невеликий, частота надходження завдань до вузлів обслуговування велика. Час вирішення хоча, як правило, невеликий, але є лімітуючим фактором. Частота змін вихідних даних дуже велика, а достовірність дуже мала. Точність рішення завдань

оперативного управління зазвичай визначається не тільки достовірністю даних, але і якістю алгоритмів вирішення завдань даного класу.

Досить важливою та специфічною є проблема оцінки ефективності та адекватності функціонування систем оперативного управління НС. На відміну від управління промисловістю, сільським господарством, побутовим обслуговуванням тощо, ефективність функціонування яких оцінюється продуктивністю, якістю продукції, прибутком, видатками, ефективність функціонування систем оперативного управління за умов НС повинна оцінюватись дієвістю та результативністю. Дієвість є стратегічним показником і слугує для оцінювання ступеня досягнення системою мети, поставленої перед нею, рівня завершеності робіт, що вимагаються. За оцінювання дієвості потрібно враховувати виконання всіх необхідних робіт згідно з характером розвитку НС і стратегією ліквідації її наслідків: чи вони ефективні, чи досягаються результати потрібної якості, чи це відбувається вчасно. Щоб визначити дієвість, необхідно порівняти ступінь виконання планових робіт, тобто порівняти те, що було необхідно зробити з тим, що вже зроблено. Результативність за суттєвої дієвості є оперативно-тактичним показником. Він відображає поточні характеристики рівня виконання робіт у системі в цілому та в окремих ССЗ.

Прийняття та реалізація рішень – найбільш складні процеси управлінської діяльності, в яких від керівника, членів штабу і членів інших органів управління вимагаються компетентність, висока оперативна підготовка, знання та навички використання техніки, вміння ставити мету та досягати її, брати відповідальність на себе. Рішення за умов НС приймаються в різній оперативній обстановці, включаючи кризову, та у вкрай обмежений час. Однак воно повинно бути прийнято своєчасно, має бути максимально обґрунтованим і забезпечувати найбільш повне та ефективне використання наявних можливостей. А для цього потрібне чітке усвідомлення керівництвом цілей та завдань операції, усебічна та об'єктивна оцінка обстановки компетентність.

Отже, говорячи про прийняття рішень, слід мати на увазі такі вихідні позиції цього складного процесу, як: збір і підготовка вихідних даних, побудова моделі розвитку НС, формулювання (прийняття) рішень керівником, конкретизація і деталізація рішення в плані операції, доведення даного рішення до виконавців, а також організація, оперативне управління і контроль за його реалізацією.

Список використаних джерел

1. Закон України “Про космічну діяльність” № 502/96-ВР від 15.11.1996 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/502/96-%D0%B2%D1%80>
2. Клименко Н.Г. Особливості державного управління в умовах надзвичайних ситуацій: теоретичний та історичний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з : спец. 25.00.01 “Теорія та історія державного управління”. Київ. 2008. С. 1-16
3. Кодекс цивільного захисту України № 5403-VI від 02.10.2012 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>.
4. Плосконос Г.М. Механізм управління техногенною безпекою підприємства: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01. Нац. авіац. ун-т. К., 2003. 19 с.
5. Брич В.Я., Корман М. М. Психологія управління: навч. посіб. К. : Кондор, 2013. 379 с.
6. Пуцентейло П.Р., Гуменюк О.О. Стратегічний аналіз як важливий елемент управління підприємством. Інноваційна економіка. 2016. № 3-4 (62). С. 196–205.